

Милан С. Комненовић*

Универзитет у Приштини са привременим седиштем
у Косовској Митровици, Филозофски факултет

СОЦИОЕМОЦИОНАЛНА ПРИЛАГОЂЕНОСТ АДОЛЕСЦЕНАТА У ДОМУ УЧЕНИКА**

Апстракт: У раду смо се бавили социоемоционалном прилагођеношћу адолесцената који су корисници дома ученика средњих школа. С обзиром на то да су околности у којима ове младе особе живе посебне, истраживање је имало за циљ да утврди да ли адолесценти у домовима ученика средњих школа имају проблеме у адаптираности и, уколико их имају, у којој мери су ови проблеми изражени. Узорак чини 61 ученик прве године средње школе 37 дечака и 24 девојчица узраста 15 и 16 година, који су корисници услуга Дома ученика средњих школа Јагодина. Користили смо дескриптивну методу истраживања, а од мера корелације коришћен је Спирманов коефицијент корелације и хи-квадрат тест (χ^2). У истраживању је коришћен Упитник снага и тешкоћа The Strengths and Difficulties Questionnaires – SDQ (Goodman, 1997). Резултати показују да је 51 испитаник (83,6%) процењен као адаптиран. Резултат на нивоу целе скале који представља индицију за стручну психолошку помоћ показало је укупно 4 (6,6%) испитаника. Једанаест испитаника (18,03%) има високе потребе за стручном помоћи барем у једној сфери истраживања, односно 19 испитаника (31,15%) има умерену потребу за помоћи. Највећи број испитаника изражава потребу за стручном помоћи на супскали емоционалне тешкоће – 6 (9,8%) и проблем у понашању – 6 (9,8%). Највећи број ученика у категорији умерене потребе за стручном помоћи, забележен је на супскали *проблем са вршњацима* – 10 (16,4%). Постоји позитивна и умерено статистички значајна повезаност између супскала проблема у понашању и хиперактивности и између супскала емоционалних тешкоћа и хиперактивности.

Кључне речи: социоемоционална прилагођеност, адолесценти, дом ученика.

* milancomnenovic92@gmail.com

** Рад је настао у оквиру пројекта *Настава и учење: проблеми, циљеви и перспективе*, бр. 179026, чији је носилац Педагошки факултет у Ужицу, а који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Све до почетка 20. века адолесценција није била формално дефинисана као посебан период. Адолесценцију је као засебну развојну фазу први описао Стенли Хол (Stanley Hall) 1904. године. Почетак адолесценције је уочљив преко физичких промена, док је њен крај теже одредити јер је више одређен психолошким и социолошким контекстом (Rudan, 2004). Хормоналне промене имају за последицу приметне знаке пубертета, који утичу на слику коју адолесценти имају о себи, јер новонастале промене морају да уклопе у већ постојећу слику са циљем да се осећају пријатно (Spasojević, 2011). Лернер и Карабеник (Lerner & Karabenick, 1974) указују да су адолесценти веома осетљиви на промену телесног Ја, поготово ако се та промена не поклапа са оним што се у да тој култури сматра пожељним изгледом.

Промене које се дешавају у адолесценцији су изузетно значајне за даљи развој личности и од начина остваривања развојних задатака (прилагођавање на телесне промене, изграђивање емоционалне независности од породице и других, обликовање социјалне полне улоге, постизање интелектуалне зрелости, обликовање нових и стабилних социјалних односа са вршњацима, постизање вештина комуницирања и развој социјално одговорног понашања, професионално опредељење, формирање личног идентитета, стварање властитог погледа на свет и обликовање вредносних усмерења) у том периоду у великој мери зависи успешност прилагођавања и даљи развој одрасле особе. (Не)успешно овладавање развојним задацима води до социјалног (не)одобравања, представља (не)прилагођено понашање у друштву, а на нивоу појединца долази до његовог субјективног (не)задовољства. Од успешности овладавања развојним задацима овог периода зависи и како ће појединац савладати развојне задатке у наредном развојном периоду. Промене које се дешавају у адолесценцији су изузетно значајне за даљи развој личности и од начина остваривања развојних задатака у том периоду у великој мери зависи успешност прилагођавања и даљи развој одрасле особе (Spasojević, 2011).

Социоемоционални развој адолесцената. Емоционални развој у адолесценцији обележава трагање за емоционалном подршком ван породичних оквира. Адолесцент започиње процес психолошког одвајања од родитеља и постизања аутономије, емоционалну подршку и прихватање тражи и ван породице: међу вршњацима и партнерима. Истраживања показују да адолесценти показују виши ниво разумевања према вршњацима него према родитељима, што се објашњава доживљајем равноправности/неравноправности у односима (Elkind, 1967). Способност децентрације, која се у овом узрасту јавља, представља основу за нову врсту егоцентризма која се испољава на два начина: *измишљена публика* – пошто је заокупљен самим собом и јасно не разликује оно што он мисли од онога што други мисле, адолесцент верује да су други критички настројени према његовом изгледу и понашању; *лични мит* – адолесцент себе, своје мисли и осећања доживљава јединствено и непоновљиво, доживља-

ва себе као свемоћног и неуништивног, што се потврђује честим ризикантним понашањем (експериментисање са дрогама, промискуитет, опасне авантуре и сл.) (Міоџиновић, 2002). Оно што се подразумева под адолесцентном кризом заправо је процес у којем адолесцент почиње да преиспитује систем веровања и вредности који је усвојио од родитеља у циљу формирања идентитета који неће бити „преузет“ од родитеља. Интеракција са родитељима се све више заснива на реципрочности, а мање на дечјој послушности (Spasojević, 2011).

У адолесценцији се мења значај вршњачке групе као и њена структура: од везаности за гомилу, постепено се прелази на мањи број пријатеља са којима су односи приснији. Мења се квалитет односа са вршњацима, утицај и значај вршњачке групе опада током адолесценције, идентитет постаје све стабилнији као и сигурност у себе. Такође, при крају адолесценције појављује се и потреба за интимношћу и интимном разменом са малим бројем људи тако да је и то разлог зашто вршњачка група губи свој утицај (Vranješević, 2003). Када говоримо о социоемоционалној прилагођености, мислимо на успешност особе у реализацији захтева у свакодневном животу, да ли се понаша у складу са развојно очекиваним понашањем и са очекивањима у односу на социјално-културни контекст (Ralić-Žic i Cvitković, 2011). Нижи ниво адаптираног понашања код адолесцената манифестује се кроз социјалну некомпетентност и присуство непожељних облика понашања, појаву стреса код адолесцената, ниско самопоштовање, депресију, осећај тескобе и страха, различите поремећаје у понашању и агресивност (Patterson et al., 1989; Sujoldžić i sar., 2006).

Дом ученика средњих школа, као васпитно-образовна институција у којој живе ученици који се школују ван свог места пребивалишта, представља важан фактор социоемоционалне (не)прилагођености. Поред васпитног, образовног и егзистенцијалног аспекта, дом остварује подршку целовитом развоју ученика и успешном савладавању различитих препрека које адолесценти имају у социоемоционалној сфери, али истовремено може представљати и извор неприлагођеног понашања: ученици долазе из различитих породица, места становања, припадници су различитих супкултура, поседују различите навике у понашању, најдужи део дана проводе заједно упућени једни на друге у решавању различитих задатака и проблема. Поред тога, адолесценти доживљавају притиске различите природе: тражи се од њих да буду успешни у школи, да се брзо адаптирају на институционализован начин живота који укључује поштовање кућног реда, као и укључивање у дешавања везана за живот у дому (разноврсне секције), захтева се учење у тачно одређеном термину, постоји контрола од стране васпитача. Такође, адолесценти теже да се допадну вршњацима и да имају добар однос са њима, уједно да преброде растанке са породицом као и да доносе важне одлуке о свом будућем животу. Ако узмемо у обзир и развојне промене (когнитивне и физичке), које период адолесценције носи са собом уз све горе наведене чињенице, можемо се сложити да ученицима у средњошколском дому није нимало лако да функционишу на начин који ће задовољити личне потребе, очекивања родитеља и васпитача, као и друштвене норме.

Бројна истраживања разматрала су социоемоционалну прилагођеност адолесцената. На пример, Бернд (Berndt, 1979) истиче да дружење са вршњацима омогућава адолесценту остваривање и израђивање социјалне, полне улоге, развијање стабилних социјалних и емоционалних односа, развијање социјалних вештина и осамостаљивања. Друга истраживања (Berndt, 1996; Bukowski & Hoza, 1989; Parker & Asher, 1993) показала су да деца која остварују позитивне односе са вршњацима манифестују просоцијалне форме понашања и имају позитиван став према школи, те боља школска достигнућа, а осећај усамљености им је мањи у односу на децу која немају позитиван однос с вршњацима. Такође, истраживања лонгитудиналног типа показују да узајамни односи са вршњацима у младости најверније предвиђају будуће ментално здравље особе (Cowen, 1973). Значај вршњачке групе у периоду адолесценције нипошто не значи да су родитељи престали да буду важан референтни оквир. Истраживања показују да су у овом периоду родитељи често подједнако важни, ако не и важнији од вршњака, и да се често савети родитеља вреднују више од савета вршњака, поготово када су у питању неке важне одлуке и избори (Šurbanovska, 2012).

Резултати истраживања о социјалном функционисању ученика у школској средини, које су обавили наши аутори (Žunić-Pavlović i sar., 2009), показују да 82% ученика има просечан или натпросечан ниво социјалног функционисања, дефицит социјалних вештина откривен је код 12% ученика и постоји статистички значајна умерена корелација између нивоа социјалне компетенције и нивоа антисоцијалног понашања. У лонгитудиналном истраживању (Kozjak-Mikić i sar., 2012) испитивана је учесталост психосоматских и емоционалних тешкоћа током првог разреда средње школе. Подаци показују да израженије тешкоће има 15% до 17% испитаника. Психосоматске тешкоће се временом смањују док су емоционалне тешкоће чешће и присутне током читавог првог разреда средње школе. Највећи извор забринутости и стреса су академски захтеви, односно школске обавезе. У истраживању Вулић-Прторић (Vulić-Prtorić, 2002) о породичној интеракцији и психопатолошким симптомима деце и адолесцената учествовало је 435 ученика узраста од V до VIII разреда основне школе, а резултати показују да су сви аспекти интернализованих и екстернализованих проблема значајно повезани са перцепцијом одбацивања од стране мајке и оца. Добијени резултати потврђују теоријске поставке у развојној психопатологији о важности квалитета породичне интеракције.

У овом истраживању бавимо се популацијом адолесцената који се школују и привремено живе изван својих породица и места пребивалишта, односно који су корисници дома ученика средњих школа. С обзиром на то да су околности у којима ове младе особе живе посебне, занимало нас је да испитамо у којој мери су они адаптирани, да ли и коју врсту социоемоционалних проблема имају и у којој мери им је потребна стручна помоћ. Оно што је битно напоменути јесте да претраживањем литературе нисмо успели да пронађемо истраживања на тему којом се ми бавимо у овом истраживању или на неку сличну, што представља потешкоћу у упоређивању резултата, као и на позивање резултата претходно реализованих истраживања.

МЕТОДОЛОШКИ ПРИСТУП

Проблем овог истраживања јесте социоемоционална прилагођеност адолесцената који су корисници услуга дома ученика средњих школа. Истраживање има за *циљ* да утврди да ли адолесценти у домовима ученика средњих школа имају проблеме у адаптираности и уколико их имају, у којој мери су ови проблеми изражени. Социјалноемоционалну прилагођеност меримо у пет аспеката психичког функционисања – као *бихевиоралну прилагођеност* (проблеми у понашању), *проблеми са одржавањем пажње и моторном узнемирености* (хиперактивност), *просоцијално понашање, емоционални проблеми, проблеми са вршњацима*.

Задаци истраживања:

- 1) Утврдити да ли постоје и у којој мери су изражени проблеми у појединим аспектима психичког функционисања – бихевиорална прилагођеност, проблеми са одржавањем пажње и моторном узнемирености, просоцијално понашање, емоционални проблеми и проблеми са вршњацима.
- 2) Утврдити проблеме у социоемоционалној адаптираности и степен помоћи која је ученицима потребна.

Узорак чини 61 ученик прве године средње школе, односно 37 дечака и 24 девојчица узраста 15 и 16 година који су корисници услуга Дома ученика средњих школа Јагодина. У оквиру узорка према школском успеху, разликовали смо три подгрупе ученика: ученици са добрим – 5 (8,20%), врло добрим – 30 (49,18%) и одличним просеком – 26 (42,62%). Према месту пребивалишта, разликовали смо три подгрупе ученика – ученици из села – 39 (63,9%), малог града – 20 (32,8%) и већег града – 2 (3,3%).

Инструмент – У истраживању је коришћен Упитник снага и тешкоћа *The Strengths and Difficulties Questionnaires – SDQ* (Goodman, 1997), верзија за самопроцену адолесцената 11–16 година. Сваки ајтем (има их 25) скорује се на тростепеној скали Ликертовог типа (Нетачно – 0; Делимично тачно – 1; Потпуно тачно – 2), а четири ајтема имају инверзан смер оцењивања. Свака скала може имати максимално 10 поена. Укупан скор може бити 40 поена јер се просоцијална скала не сабира са тоталним скором. У табели су дате оријентационе норме за упитник самопроцене за адолесценте (С 11–16) груписане у три категорије према степену потребе за интервенцијом: нема потреба за интервенцијом, умерене и високе потребе за стручном помоћи (Табела 1). Скала има критичне скорове¹, док је поузданост релативно задовољавајућа (Cronbach alfa .73).

¹ Норме су преузете из Гудмановог (Goodman, 1997) истраживања на узорку од 403 испитаника применом факторске анализе.

Табела 1. Оријентационе норме за С 11–16

	нема потребе	умерене потребе	високе потребе
Укупан скор тешкоћа	0 – 15	16 – 19	20 – 40
Скор емоционалних тешкоћа	0 – 5	6	7 – 10
Скор проблема у понашању	0 – 3	4	5 – 10
Скор хиперактивности	0 – 5	6	7 – 10
Скор проблема са вршњацима	0 – 3	4 – 5	6 – 10
Скор просоцијалног понашања	6 – 10	5	0 – 4

РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЈА

Израженост проблема у појединим аспектима психичког функционисања

У циљу испитивања изражености проблема ученика, користили смо пет супскала које су испитивале поједине аспекте психичког функционисања и то: бихевиоралну прилагођеност, проблем са одржавањем пажње и моторном узнемирености, просоцијално понашање, емоционалне проблеме и проблеме са вршњацима. Резултате добијене испитивањем представимо за сваки од појединих аспеката психичког функционисања ученика. Скала емоционалних симптома укључивала је пет тврдњи. Резултати су приказани у Табели 2.

Табела 2. Резултати испитаника на супскали емоционалних симптома

Скала емоционалних симптома		Често се жалим на главо- бољу, болове у стомаку. f (%)	Имам пуно брига и често изгледам забринуто. f (%)	Често сам несрећан/а, потештен/а или пла- чљив/а. f (%)	Нервозан/а сам у новим ситуацијама. Лако губим само- поуздање. f (%)	Имам пуно стра- хова. Лако се уплашим. f (%)
Нетачно	f	33	16	38	30	37
	%	54,1	26,2	62,3	49,2	60,7
Донекле тачно	f	26	26	16	21	16
	%	42,6	42,6	26,2	34,4	26,2
Потпуно тачно	f	2	19	7	10	8
	%	3,3	31,1	11,5	16,4	13,1
Σ	f	61	61	61	61	61
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

На супскали емоционалних симптома као најизраженији симптом издваја се *Имам пуно брига и често изгледам забринуто* – 26 (42,6%) испитаника је одговорило са *донекле тачно*, односно *потпуно тачно* – 19 (31,1%). Други по степену изражености је симптом *Нервозан сам у новим ситуацијама [...]* са 10 (16,4%) испитаника у одељку *потпуно тачно* и 21 (34,4%) у одељку *донекле тачно*. Напоменућемо и симптом *Често се жалим на главобољу, болове у стомаку* који се издваја по највећем броју процена у категорији *делимично тачно* – 26 (42,6%), по чему је сличан са ајтемом *Имам пуно брига и често изгледам забринуто*. Имајући у виду да симптом *Често се жалим на главобољу, болове у стомаку* указује на присуство стреса и соматизацију емоционалних тешкоћа, можемо претпоставити да се 73,7% адолесцената који живе у дому налази у стању стреса или повећане психичке напетости, а да је 45,9% ученика развило психосоматску реакцију у виду стомачних тегоба и главобоље. Ако упоредимо овај податак са истраживањима која су испитивала заступљеност различитих психосоматских симптома, проценат који смо ми утврдили је нешто испод процената добијених из истраживања које су обавили Вулић-Прторић (Vulić-Prtorić, 2005).

Табела 3. Резултати испитаника на супскали проблема у понашању

Скор проблема у понашању	Често се разљутим и губим контролу. f (%)	Обично радим оно што ми кажу. f (%)	Често се тучем. Могу да натерам друге да ураде оно што ја желим. f (%)	Често ме оптужују да лажем или подва- љујем. f (%)	Узимам ствари које нису моје из школе, куће или другде. f (%)
Нетачно	f 28 % 45,9	6 9,8	49 80,3	53 86,9	55 90,2
Донекле тачно	f 26 % 42,6	29 47,5	9 14,8	7 11,5	6 9,8
Потпуно тачно	f 7 % 11,5	26 42,6	3 4,9	1 1,6	/
Σ	f 61 % 100,0	61 100,0	61 100,0	61 100,0	61 100,0

Приликом испитивања *Проблема у понашању*, за ајтем *Обично радим оно што ми кажу* 26 (42,6%) испитаника одговорило је с *потпуно тачно*, а њих 29 (47,5%) с *донекле тачно*. Податак да адолесценти себе процењују као послушне и сарадљиве је контрадикторан у односу на искуство које одрасли имају са адолесцентима или у односу на то како их одрасли доживљавају, међутим, овај резултат је у складу са преовлађујућим теоријским и емпиријским налазима према којима се код адолесцената јавља амбивалентност, они желе аутономију али

истовремено се боје да изгубе подршку родитеља (Noack & Bernd, 1999; Sroufe, 1996). Други разлог за овакве податке можемо потражити у томе што наши испитаници живе у дому, у институционализованим условима где постоје правила, где влада атмосфера формализованог понашања. Можемо рећи да је „послушност” као форма понашања наметнута и да се подразумева, тако да је не можемо са сигурношћу третирати као развојну или спонтану карактеристику ученика. Неслагање с тврдњом *Често се тучем* [...] изразило је 49 (80,3%) ученика. У вези са ајтемом *Често се разљутим и губим контролу* 28 испитаника (45,9%) је проценило да *љутња и губитак контроле* није често стање за њих, док их је 7 (11,5%) проценило да је ова тврдња за њих *потпуно тачна*, односно, *донекле тачна* – 26 (42,6%). Ако упоредимо, условно речено, субмисиван став према социјалној средини, који су испитаници изразили на претходно коментарисаним ајтемима – *послушни и не настоје да на доминантан начин контролишу своје социјално окружење*, и у исто време губе контролу над својим понашањем, могуће је даље претпоставити да ова субмисивност није резултат хармоничне средине у коме адолесценти живе. Уколико доведемо у везу добијене податке по наведеним ајтемима на плану понашања, у просеку имамо слику субмисивне и љутите младе особе која има шеснаест година и живи у дому.

Табела 4. Резултати испитаника на сунскали хиперактивности

Скор хиперактивности	Немиран/а сам, не могу дуго да останем миран/а, не држи ме место. f (%)	Стално се врпољим или мешкољим. f (%)	Лако бивам растројен/а, тешко ми је да се концентришем. f (%)	Размислим пре него што нешто урадим. f (%)	Оно што започнем завршим до краја, имам добру пажњу. f (%)
Нетачно	f 31	28	23	35	37
	% 50,8	45,9	37,7	57,4	60,7
Донекле тачно	f 22	26	30	21	22
	% 36,1	42,6	49,2	34,4	36,1
Потпуно тачно	f 8	7	8	5	2
	% 13,1	11,5	13,1	8,2	3,3
Σ	f 61	61	61	61	61
	% 100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

На скали хиперактивности, 37 (60,7%) испитаника исказује да има проблем с пажњом. Такође, велики број испитаника процењује да не размисле пре него што нешто ураде, чак 35 (57,4%), а ако посматрамо заједно *донекле тачно* и *потпуно тачно*, имамо 38 (62,3%) испитаника који бивају лако растројени. Тврдња *Немиран/а сам, не могу дуго да останем миран/а* има највише одговора у класификацији *потпуно тачно*, као и тврдња *Лако бивам растројен/а* [...], 8 (13,1%) испитаника.

Табела 5. Резултати испитаника на супскали проблема са вршњацима

Скор проблема са вршњацима		Претежно	Имам	Вршњаци	Друга деца или	Боље се
		сам усамљен/а. Обично се ослањам на себе. f (%)	бар једног доброг прија- теља. f (%)	ме углавном воле. f (%)	млађи људи ме задиркују или малтре- тирају. f (%)	слажем са одраслима него са децом мога узраста. f (%)
Негачно	f	31	53	37	52	21
	%	50,8	86,9	60,7	85,2	34,4
Донекле тачно	f	20	5	22	7	26
	%	32,8	8,2	36,1	11,5	42,6
Потпуно тачно	f	10	3	2	2	14
	%	16,4	4,9	3,3	3,3	23,0
Σ	f	61	61	61	61	61
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Одговори ученика на супскали проблема са вршњацима (Табела 5) дају нам сложу слик у вршњачких односа наших испитаника. Већина испитаника нема најбољег или блиског пријатеља – 53 испитаника (86,9%). Већина испитаника сматра да их вршњаци *не воле* – 37 испитаника (60,7%), или бирају средњи одговор *донекле тачно* – 22 (36,1%), иако нису изложени њиховом *задикивању и малтретирању* – 52 (85,2%). Упркос томе, половина испитаника не осећа усамљеност, док се половина ученика осећа усамљено у некој мери – *донекле тачно* 20 (32,8%), или *потпуно тачно* – 10 (16,4%). Испитаници једнако добро процењују своје слагање са вршњацима и са одраслима: приближно трећина ученика – 21 (34,4%) проценила је да се боље слаже са децом свог узраста, док је 14 (23%) проценило да се боље слаже са одраслима.

Добијени резултат није у складу са налазом раније поменутог истраживања о социјалном функционисању ученика у школској средини (Жунић-Павловић и сар., 2009). Поставља се питање откуда оволико одступање налаза. Претпостављамо да разлоге можемо потражити у томе што је истраживање вршено на узорку средњошколаца који живе у дому ученика који својом организацијом живота васпитаника и планом рада, другачијим међусобним односима између самих ученика корисника дома и између ученика и васпитача у односу на школски аспект, представља специфичну васпитно-образовну установу која се разликује од школе, иако је суштински повезан са њом. Поред тога, разлог за ову несугласицу бисмо можда могли потражити у томе што су наши испитаници полазници (само) прве године средње школе који су корисници дома ученика, док су у горе наведеном истраживању заступљени ученици од II разреда основне школе до IV разреда средње школе што представља много шири опсег испитаника. Такође, није занемарљив ни однос у броју испитаника у истраживањима – наше истраживање се базира на 61 испитанику, док истраживање

Жунић-Павловић и сар. (2009) има 1398 испитаника. Свакако треба узети у обзир и могућност да није било довољно користити само један упитник у реализованом истраживању. Све ове недоумице остају отворена питања за будућа истраживања на ову тему.

Табела 6. Резултати испитаника на просоцијалној супскали

Просоцијална скала		Трудим се да будем обзиран/а према осећањима других. f (%)	Спреман/на сам да делим оно што имам са другима (храну, лап-топ, мобилни телефон, прибор за школу. f (%)	Хоћу да помогнем ако је неко повређен, узнемирен или се осећа болесним. f (%)	Пажљив сам према млађој деци. f (%)	Често помажем другима (родитељима, наставницима, другој деци). f (%)
Нетачно	f	1	1	1	3	1
	%	1,6	1,6	1,6	4,9	1,6
Донекле тачно	f	21	12	6	9	21
	%	34,4	19,7	9,8	14,8	34,4
Потпуно тачно	f	39	48	54	49	39
	%	63,9	78,7	88,5	80,3	63,9
Σ	f	61	61	61	61	61
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

На основу одговора испитаника на просоцијалној скали, може се закључити да су они у највећем броју алтруистички настројени – *спремни да поделе оно што имају са другима (потпуно тачно – 48 или (78,7%)), хоће да помогну када је неко узнемирен, повређен или болестан (потпуно тачно – 54 или (88,5%)) и (пажљиви су према млађој деци – 49 (80,3%))*. У нешто мањој мери себе процењују као *обазриве према осећањима других (потпуно тачно – 39 или (63,9%))*, или да су у прилици да стварно помогну другима (*потпуно тачно – 39 или (63,9%))* (Табела 6).

У наредној табели желели смо да прикажемо резултате свих испитаних супскала како бисмо испитали у којој мери је ученицима потребна стручна помоћ. Резултате приказујемо у Табели 7.

Табела 7. У којој мери је ученицима потребна стручна помоћ

		Емоцио- налне тешкоће f (%)	Проблеми у пона- шању f (%)	Хипер актив- ност f (%)	Пробле- ми са вршња- цима f (%)	Просо- цијално пона- шање f (%)	Скала у целини f (%)
Нема потребе за помоћи	f	50	50	52	49	60	51
	%	82,0	82,0	85,2	80,3	98,4	83,6
Умерене потребе за помоћи	f	5	5	4	10	/	6
	%	8,2	8,2	6,6	16,4	/	9,8
Високе потребе за помоћи	f	6	6	5	2	1	4
	%	9,8	9,8	8,2	3,3	1,6	6,6
Σ	f	61	61	61	61	61	61
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

У односу на резултат на скали у целини, 51 испитаник (83,6%) нема потребу за стручном помоћи, док 4 (6,6%) испитаника показују високе потребе за стручну помоћ. Највећи број испитаника који изражава потребу за помоћ је забележен на димензијама *емоционалне тешкоће* – 6 (9,8%), као и на димензији *проблеми у понашању* – 6 (9,8%). Највећи број ученика у категорији *умерене потребе за помоћ* забележен је на супскали *проблем са вршњацима* – 10 (16,4%), док супскала *проблеми са вршњацима* бележи највећи број ученика у категоријама умерене и високе потребе, посматраним заједно – 12 (19,7%).

КОРЕЛАЦИЈЕ ИЗМЕЂУ РЕЗУЛТАТА НА СКАЛИ СОЦИОЕМОЦИОНАЛНЕ ПРИЛАГОЂЕНОСТИ У ЦЕЛИНИ И СУПСКАЛАМА

У овом делу желели смо да сагледамо преко мера корелација везу између резултата на супскалама и укупног сора тешкоћа, као и да утврдимо постојање позитивне повезаности и статистичку значајност разлике. Највиши ниво повезаности са скором у целини има супскала *емоционалних тешкоћа* ($\rho = 0,741$), затим скала *хиперактивности* ($\rho = 0,670$), са готово истим степеном повезаности, затим *проблеми у понашању* ($\rho = 0,477$) и *проблеми са вршњацима* ($\rho = 0,459$). Корелација између *просоцијалног понашања* и укупног сора тешкоћа није статистички значајна. Резултате приказујемо у Табели 8.

Табела 8. Корелације између резултата на супскалама и супскала и упитника у целини

	Емоцио- налне тешкоће	Пробле- ми у пона- шању	Хипер- актив- ност	Проблеми са вршња- цима	Просоци- јално понашање	Скала у целини
Емоционалне тешкоће	/	0,184	0,257*	0,164	0,034	0,741**
Проблеми у понашању	0,184	/	0,347**	-0,021	-0,132	0,477**
Хиперактив- ност	0,257*	0,347**	/	0,086	-0,093	0,670**
Проблеми са вршњацима	0,164	-0,021	0,086	/	0,014	0,459**
Просоцијално понашање	0,034	-0,132	-0,093	0,014	/	-0,017
Скала у целини	0,741**	0,477**	0,670**	0,459**	-0,017	/

Податак о позитивном смеру корелације указује на тенденцију да испитаници са већим скором на једној супскали имају у исто време и већи скор на скали у целини. Податак да корелација између резултата на појединачним субскалама и скали у целини нису изразите, такође сугерише да у групи испитаника са вишим скором на одређеној супскали, поред оних који имају виши резултат на скали у целини, има и одређени број оних са нижим резултатом. У прилог томе иду и мере корелација утврђене између самих супскала. Позитивне и умерено статистички значајне вредности корелација утврђене су између димензија *проблеми у понашању* (супскала 2) и *хиперактивности* (супскала 3) ($\rho = 0,347$) и између *емоционалних тешкоћа* (супскала 1) и *хиперактивности* (супскала 3) ($\rho = 0,257$). Ове три скале су „најкритичније”, тј. у односу на ова понашања највећи број ученика изражава „високе потребе”.

Поставља се питање зашто су баш ове три супскале у међусобној вези. Одговор бисмо можда могли наћи ако пођемо од тога које области психичког функционисања ове три супскале испитују. Резултати истраживања наводе нас на претпоставку да ученици са *емоционалним тешкоћама*, *проблемима у понашању* и са *хиперактивношћу* свој немир и незадовољство задржавају у себи, проблеми се разрађују на унутрашњем плану, ствара се аутодеструктивна тенденција, односно аутоагресија што доводи до психосоматских проблема. На то нам указује процена ученика од 26 одговора (42,6%) у категорији *делимично тачно* на ајтему *Често се жалим на главобољу, болове у стомаку*, који указује на соматизацију емоционалних тешкоћа. Остаје отворено питање да ли су ови

подаци овакви какви јесу због институције у којој се ученици налазе, у дому ученика, где су одвојени од породице и где се сва незадовољства не могу увек испољити, или се ради о неком другом разлогу.

Имајући у виду остварене резултате на нивоу појединих супскала и скала у целини, на нивоу целог узорка могуће је извести социјални и психолошки профил просечног шеснаестогодишњака који живи у дому ученика. Можемо рећи да је већина ученика датог узорка просоцијално оријентисана, спремна да помогне другима, има релативно добре односе са вршњацима, без отворене вербалне или физичке агресије. У социјалним односима ученици су показали извешан степен субмисивности, као и спремност да послушају одрасле, а у односима са вршњацима не теже доминацији. Велики број ученика је под стресом (73,7% испитаника има неки облик стреса), често осећа љутњу и бес, понекад имају болове у стомаку и главобољу (45,9% испитаника констатује психосоматску реакцију у виду стомачних тегоба и главобоље), осећају узнемиреност и имају проблеме са концентрацијом.

ЗАКЉУЧАК

Предмет овог истраживања је испитивање социоемоционалне адаптираности адолесцената који су корисници дома ученика средњих школа, односно адолесцената који се школују и привремено живе ван својих породица и места пребивалишта. Желели смо да истражимо да ли и коју врсту социоемоционалних проблема имају и да ли су ови проблеми повезани са њиховим функционисањем у различитим сферама живота.

Из резултата добијених у нашем истраживању можемо утврдити да од 61 испитаника, њих 11 (18,03%) има високе потребе за третманом барем у једној сфери истраживања, 19 испитаника (31,15%) има умерену потребу за третманом, што би значило да код 30 испитаника (49,18%) постоји проблем у једној или више сфера, ако гледамо испитанике из друге категорије (*умерене потребе*) и треће категорије (*високе потребе*) као целину.

Други задатак овог истраживања је био утврђивање да ли постоје проблеми и у којој мери су изражени у одређеним областима психичког функционисања. Највећи број испитаника који изражава потребу за психолошким третманом у категорији *високе потребе* забележен је у односу на димензију *емоционалне тешкоће* – 6 (9,8%) и у односу на димензију *проблем у понашању* – 6 (9,8%). Највећи број ученика у категорији умерене потребе, забележен је на супскали *проблем са вршњацима* – 10 (16,4%). У исто време, супскала *проблеми са вршњацима* бележи највећи број ученика у категоријама умерене и високе потребе посматраним заједно – 12 (19,7%).

Резултати показују да постоји позитивна и умерено статистички значајна повезаност између *проблема у понашању* (супскала 2) и *хиперактивности* (супскала 3) ($\rho = 0,347$) и између *емоционалних тешкоћа* (супскала 1) и *хиперактивности* (супскала 3) ($\rho = 0,257$). Највећи број ученика изражава „високе потребе” на овим супскалама што чини ове три супскале најкритичнијим. Један од *најважнијих резултата* овог истраживања јесте податак да је највећи број адолесцената (51 испитаник – 83,6%) процењен као адаптиран, тј. без изразитих проблема у социоемоционалном функционисању. Резултат на нивоу целе скале који представља индицију за стручну помоћ показало је укупно 4 (6,6%) испитаника. Према подацима којима располажемо, ниједан од ученика који је идентификован на скали није укључен или не прима нити један облик стручне психолошке помоћи.

Резултати овог истраживања јасно показују комплексност проблема адолесценције, с једне стране, и сложеност боравака у дому ученика, с друге стране. Сам период у коме се ученици налазе је довољно тежак, јер, као што смо видели, трагање за идентитетом и многе друге промене којима су они изложени додатно усложњавају боравак и живот у дому ученика, изван своје породичне средине и у специфичним социјалним условима. Из тих разлога, овим проблемом се морамо озбиљније бавити, са различитих аспеката – педаго-

шких, психолошких, социолошких, такође, потребно је васпитаче у дому додатно едуковати за откривање евентуалних проблема и правовремено реаговање. Такође, као мере подршке предлагемо превентивно деловање васпитача и стручних сарадника у дому ученика, саветовања на теме превазилажења емоционалних криза које се јављају у периоду адаптације на новонастале ситуације (одвајање од куће, прилагођавање вршњацима, асимилација кућном реду дома ученика), проблеме у школи, радионичарски рад на теме које су важне за ученике тог узраста. Поред превентивних мера, предлагемо и остале степене подршке (секундарну, терцијарну) ученицима код којих је препозната потреба за подршком у превазилажењу проблема. Надамо се да ће резултати овог истраживања послужити практичарима да направе увид у емоционално стање младих у дому, као и инспирација другим истраживачима за даља истраживања која би довела до откривања оних фактора организације рада ученичких дома који имају повољне, односно неповољне последице на социо-емоционалну адаптацију ученика.

Литература

- Arnett, J. (2000). Emerging adulthood: A conception of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist*, 55(5), 469–480.
- Berndt, T. (1979). Developmental changes in conformity to peers and parents. *Developmental Psychology*, 15(6), 606–616.
- Berndt, T. (1996). Exploring the effects of friendship quality on social development. In W. M. Bukowski, A. F. Newcomb & W. W. Hartup (eds.): *The company they keep: Friendship in childhood and adolescence* (346–365). New York: Cambridge University Press.
- Bukowski, W. & Hoza, B. (1989). Popularity and friendship: Issues in theory, measurement, and outcome. In T. J. Berndt & G. W. Ladd (Eds.): *Peer relationships in child development* (15–45). New York: Wiley.
- Bronfenbrenner, U. & Ceci, S. (1994). Nature-nurture reconceptualized in developmental perspective: a bioecological model. *Psychological Review*, 101(4), 568–586.
- Vranješević, J. (2003). O adolescenciji. U J. Vranješević et al. *Vršnjačka medijacija*. Beograd: Kinderberg & GTZ.
- Vulić-Prtorić, A. (2002). Obiteljske interakcije i psihopatološki simptomi u djece i adolescenata. *Suvremena psihologija* 5(1), 31–51.
- Vulić-Prtorić A. (2005). Upitnik psihosomatskih simptoma za djecu i adolescente. *Suvremena psihologija*, 8(2), 211–227.
- Goodman, R. (1997). The Strengths and Difficulties Questionnaire: A Research Note. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 38(5), 581–586.
- Elkind, D. (1967). Egocentrism in adolescence. *Child Development*, 38(4), 1025–1034.
- Žunić-Pavlović, M., Kovačević-Lepojević, M. Pavlović, M. (2009). Procena socijalnog funkcionisanja učenika u školskoj sredini. *Nastava i vaspitanje*, 58(3), 399–420.
- Kozjak-Mikić, Z., Jokić-Begić, N. i Bunjevac, T. (2012). Zdravstvene teškoće i izvori zabrinutosti adolescenata tijekom prilagodbe na srednju školu. *Psihologijske teme*, 21(2), 317–336.
- Miočinović, Lj. (2002). *Pijaževa teorija intelektualnog razvoja*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja
- Nurmi, J. & Salmela-Aro, K. (1997). Social strategies and loneliness: A prospective study. *Personality and Individual Differences*, 23(1), 205–215.
- Noack P. & Bernd, P. (1999). Differential trajectories of parent–child relationships and psychosocial adjustment in adolescents. *Journal of Adolescence*, 22(6), 795–804.
- Patterson, R., DeBaryshe, B. & Ramsey, E. (1989). A developmental perspective on antisocial behavior. *American Psychologist*, 44(2), 329–335.

- Parker, G. & Asher, S. (1993). Friendship and friendship quality in Middle Childhood: Links With Peer Group Acceptance and Feelings of Loneliness and Social Dissatisfaction. *Developmental Psychology*, 29(4), 611–624.
- Ralić-Žic, A. i Cvitković, D. (2011). Razlike u procjenama adaptivnog ponašanja djece s teškoćama u školskom okruženju. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 47(1), 109–127.
- Rudan, V. (2004). Normalni adolescentni razvoj. *Medix: specijalizirani medicinski dvomjesečnik*, 52(10), 36–39.
- Sroufe, L. A. (1996). *Emotional development: The organization of emotional life in the early years*. New York: Cambridge University Press.
- Spasojević, P. (2011). *Uloga socijalnih činilaca razvoja adolescenta*. Retrieved January 30, 2017 from the World Wide Web http://pspasojevic.blogspot.com/2011/04/blog-post_9773.html.
- Sujoldžić, A., Rudan, V. i De Lucia, A. (2006). *Adolescencija i mentalno zdravlje: kratki obiteljski priručnik*. Zagreb: Institut za antropologiju, Hrvatsko antropološko društvo.
- Havighurst, R. (1972). *Developmental tasks and education*. New York: David McKay (Original work published 1948).
- Hall, G. S. (1904). *Adolescence: Its psychology and its relations to physiology, anthropology, sociology, sex, crime, religion, and education (I & II)*. New York: D. Appleton & Co.
- Cowen, E. (1973). Social and community interventions. *Annual Review of Psychology*, 25(1), 423–472.
- Šurbanovska, O. (2012). Korelati socijalnog ponašanja deteta u školskoj sredini. *Primenjena psihologija*, 5(1), 25–41.

Milan S. Komnenović

University of Pristina temporary settled in Kosovska Mitrovica,
Faculty of Philosophy

SOCIOEMOTIONAL ADAPTABILITY OF ADOLESCENTS IN A DORMITORY

Summary

In this paper, we dealt with the socioemotional adaptability of adolescents who are the beneficiaries of secondary school students' dormitory. Considering the fact that the circumstances in which these young people live are special, the research aims at determining whether adolescents in secondary school students' dormitory have adaptation problems and, if so, to what extent these problems are expressed. The sample consists of 61 pupils of the first year of secondary school, 37 boys and 24 girls aged 15 and 16 who are beneficiaries of the services of the Secondary Schools Student Dormitory in Jagodina. We used the descriptive research method, and from the correlation measures the Spirman's correlation coefficient was used, and also the hi-square test. (χ^2). The research uses The Strengths and Difficulties Questionnaires – SDQ (Goodman, 1997). The results show that 51 respondents (83.6%) were assessed as being adapted. A full-scale result that is indicative of professional psychological assistance appeared with a total of 4 (6.6%) respondents. Eleven respondents (18.03%) had high need for professional assistance in at least one sphere of research, and 19 respondents (31.15%) had a moderate need for assistance. The highest number of respondents expressed the need for professional assistance in subscale of emotional difficulties – 6 (9.8%) and behavioral problems – 6 (9.8%). The largest number of students in the category of moderate need for professional help was recorded on the subscale problem with peers – 10 (16.4%). There is a positive and moderately statistically significant association between the subscale problems of behavior and hyperactivity and between the subscales of emotional difficulties and hyperactivity.

Key words: *socioemotional adaptation, adolescents, students' dormitory.*